

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Др СТОЈАН Ј. ГОШЕВИЋ

ПОЈАМ О ДОГМИ У ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ

Питање појма о догми је од основног значаја, јер се нови живот у Христу заснива на темељу догми,¹ од чијег правилног схватања зависи између осталог и правилно схватање и сваке догме посебно, као и одговарајући став и правилна оријентација са догматске тачке гледишта Православне цркве према оживелим у данашње доба интензивним настојањима и покушајима за приближавање, па чак и уједињавање, разних јеретичких и шизматичких црквених заједница и конфесија са Једном, Светом, Саборном и Апостолском, Православном црквом. Питање је тим пре актуелније, што се поред већ познатих погрешних мишљења и учења теолога Западне Европе и Америке, протестаната и римокатолика о њему, појављују и код православних теолога мишљења и гледишта, која се категорички претстављају као да износе и тумаче постојеће православно гледиште, а која су уствари субјективна богословско-филозофска мишљења и лични богословски погледи појединаца, која на Западу често пута узимају као општепризнато и прихваћено учење саме Православне цркве, иако се за нека од њих може основано рећи и доказати да су ближа протестантском него православном учењу. На тај начин заинтересовани за приближавање и уједињавање са Православном црквом извлаче погрешне закључке, којима се служе и на које се позивају при разговорима и измени гледишта са претставницима православних цркава у разним приликама, о чему сведочи историја тих контакта уопште, а нарочито оних из блиске прошлости и садашњости.²

Стога сматрамо корисним и потребним да се да кратак осврт на питање појма о догми у православној цркви, дајући на тај начин скроман допринос и припремама за евентуално сазивање Свеправославног просинода,³ тим пре што се, понављамо, погрешна и потпуно неправославна гледишта и схватања појма о догми извесних теолога право-

¹ Св. Григ. Богослов, Реч 40, 45, MPG 36, 424.

² Види Г. Каррир, *Τά Δογματικά καί Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὀρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, II, 765, 808-809, 965-968. Часопис „Ἐκκλησία“, 1927, 257, 273, 290 и 1937, 290.

³ Познато је да је по предлогу сазивања Свеправославног просинода Васељенска патријаршија умолила пре две године све аутокефалне цркве да проуче ово питање и да изнесу своје мишљење у вези с тим достављајући и списак питања и тема које би требало размотрити на заседању Просинода. Међу питањима која обухвата списак састављен од комисије коју је одредила Грчка православна црква налази се као прво »Одређивање појма о догми са православног гледишта и састављање православног вероисповедања«. Часопис „Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία“, бр. 10 од 1 јуна 1958 г., 149.

славних цркава претстављају тако као да они одражавају „опште прихваћено гледиште православне цркве”.⁴

Реч догма⁵ (δόγμα) се употребљава у политичкој, философској, етичкој, а нарочито религиозној области људске делатности. Битни елеменат њеног значења је ауторитативност и општеобавезност. Код старих грчких и римских философа и писаца ова реч у политичкој употреби означава одлуку, наредбу, указ, резолуцију, закон, а у философском смислу означава гледиште, мишљење, ауторитативно учење, аксиому, основно начело, принципе разних философских школа и праваца, било теоретске или практичне и најзад као етичке норме.⁶ Једном речју она значи уопште мисли у које се не може сумњати, које се не могу оспоравати због њихове неоспорне истинитости.

Са сличним значењем реч догма је употребљена и у Старом завету, где у политичком смислу означава одлуке, наредбе, одредбе, указе и законе,⁷ а само једанпут са значењем заповести Мојсијевог закона.⁸

У истом том смислу реч догма је употребљена и у Новом завету пет пута, и то два пута у политичком смислу, где означава царске указе и законе,⁹ а три пута у етичком, у религиозном смислу,¹⁰ где озна-

⁴ Тако је познати професор Православне Духовне Академије у Софији Др Стефан Цанков, говорећи 1927 г. на Берлинском универзитету о Православној цркви рекао између осталог и следеће: »Црквена догма је малена по обиму (gering an Umfang). Подразумевајући Свето писмо као основу, догма Православне цркве је уствари Тројица (la Trinite) и учење Васељенских сабора о оваплоћењу«. (Das Orthodoxe Christentum des Ostens, Furche-Verlag, Berlin 1928, 37—38). За овакво своје гледиште Д-р Цанков у фусноти 6 на стр. 38, каже да је »преовладао и опште прихваћено у Православној цркви«.

⁵ Сама реч догма (δόγμα) је грчког порекла. Долази од глагола δοκέω = мислити, сматрати, веровати. У 3 лицу једнине пас. перф. тај глагол има облик δέδοκται = решено, одређено, те према томе етимолошка именица δόγμα, која долази од овог облика, означава мисао одређену, утврђену, за разлику од именице δόξα која долази од истога глагола δοκέω, али у његовом облику будућег времена δόξω, те стога етимолошки означава још неодређену, неутврђену истину.

⁶ Тако код Ксенофонта (Ἀνάβασις, III, 3, 5) реч означава наредбу којој су се морали покоравати сви војни команданти, па према томе и сви њима потчињени командири и војници. Херодијан овим термином означава одредбе римског сената, којима је био дужан да се покорава цео римски народ (Hist. Herod. Lib. VII, с. 10, п8), док други писци (као Демостен, Поливије) означавају њиме грађански закон уопште.

Платон догмама назива правила или норме у вези са оним што је праведно и добро, што је требало усађивати у душе деце. Цицерон пише да истине које не може нико да оспори због њихове неоспорне истинитости »философи називају догмама« (philosophi vocant dogmata. Quaes. acad. IV, 9). А Сенека догмама назива основне поставке моралног закона »quae Graeci vocant dogmata« (Epist. 95). У том смислу и Исидор Пилусиот назива Сократа законодавцем атичких догми (Ὁ τῶν Ἀτικῶν δογμάτων νομοθέτης), а учење Платона и стоика догмама. И ориген оно што је код старих грчких философа признавао за неоспориву истину, назива догмом (Κατὰ Κέλους, В' VII, 59).

⁷ Дан. 2, 13; 3, 10; 6, 8—9.

⁸ 3 Мак. 1, 3 „τῶν πατριῶν δογμάτων ἀπληροτριμένος“.

⁹ Лк. 2, 1; Д. А. 17, 7.

¹⁰ Кол. 2, 14; Еф. 2, 15; Д. А. 16, 4 „φύλασσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ“.

чава јудејске заповести, као извесне спољне законске прописе, којима недостаје живоносни дух Јеванђеља. Овде је од особитог значаја за нас чињеница да се у Делима апостолским (16, 4) догмама називају одредбе Апостолског сабора у Јерусалиму, које су биле израз целе тадашње Цркве и које су, као такве, имале законску и општеобавезну силу за све чланове Цркве.

Као термин који је са формалне стране добро изражавао својства и особине хришћанске истине, као неоспорне и непобитне истине, услед њене богооткривености, и као такве и општеобавезне за све хришћане, реч догма је ушла и у теолошку употребу. Код црквених писаца она је добила религиозно и етичко значење, означавајући истине откривене религије и етичка начела на којима се заснива живот свих чланова хришћанске заједнице, а која се садрже у Божанском откривењу и као таква су божанска, неоспорна, од апсолутног ауторитета и општеобавезна за све који верују у Господа Христа. Другим речима, код св. отаца и учитеља цркве првобитно ова реч је означавала хришћанско учење уопште, целокупну науку Господа Христа и апостола. У том смислу реч догма је употребљена код многих црквених писаца из првих векова хришћанства.¹¹

Међутим, постепено већ од Климента Александриског, а нарочито од IV века, почиње да се ограничава и сужава појам и употреба овог термина само на Божанске истине вере, за разлику од етичких и практичних начела хришћанске религије. Тако Григорије Ниски целокупно хришћанско учење дели на два дела: на етички део (*εις τὸ ἠθικόν μέρος*) и на тачне догме (*καὶ εἰς τὴν τῶν δογμάτων ἀκρίβειαν*).¹² У таквом смислу и са таквим значењем употребљена је реч догма и на Васељенским саборима, где саборски оци своје одредбе о вери називају догмама, за разлику од свих својих осталих одлука и прописа етичког, обредног и управног карактера, које називају канонима, правилима, иако све ове богооткривене истине сачињавају једну недељиву целину.

Према томе, догме хришћанске религије су богооткривене истине вере засноване на Божанском ауторитету и слетствено општеобавезне, које се садрже у Божанском откривењу и које је одувек исповедала Хришћанска црква. У току свог историског живота и развитка црква је, изазивана разним потребама, извесне догме уобличиола и санкционисала синодски објавивши их неизменљивим не само по садржини, већ и по облику, по формулама, по слову, док све остале божанске истине непрестано проповеда, објашњава, тумачи и изражава у пракси на разне начине, онако како је Дух Свети учи и упућује, чувајући је од сваке заблуде и обмане.¹³ Слетствено, хришћанске догме у ширем

¹¹ Св. Варнава, 1, 6; 10, 9; Дидахи, 11, 3; Св. Игњатије Богоносац, Магн. 13, 1; Татијан, Незн. 42, 12; 32, 35 и други.

¹² Елог. 24.

¹³ Ср. Јн. 16, 13; 14, 26.

смислу и значењу речи су све богооткривене истине вере једном за свагда дате у Христу, које се садрже у Светом писму и Светом предању, а које, општеобавезне за све чланове, чува, тумачи, исповеда и проповеда Црква, као тело Откривења. А само у ужем и специфично теолошком смислу догмама се називају оне богооткривене истине вере, које се садрже у Божанском откривењу, у Светом писму и Светом предању, које је Црква при указаној потреби санкционисала и изразила свечано и званично на Васељенским саборима.

Јасно је, дакле, да свој ауторитет догма црпи и добија не само из Божанског откривења, него пре свега из Цркве, у којој, по обећању самог Спаситеља, пребива Свети Дух, који је чува од сваке заблуде и уводи у сваку истину.¹⁴ Догма црпи свој ауторитет из Цркве, као непогрешиве. Непогрешивост, пак, Цркве не потиче и не произилази из непогрешивости Васељенских сабора у њој, него, напротив непогрешивост Васељенских сабора произилази из непогрешивости Цркве, чија је глава безгрешни Господ Христос. Црква значи није непогрешива зато што су Васељенски сабори у њој непогрешиви, него су, обратно, Васељенски сабори непогрешиви пошто је Црква непогрешива. Уобличавање и формулисање догме од стране Васељенских сабора не претставља битну особину и неопходно и главно њено обележје, које је чини вечном божанском истином, него нешто спољње, условљено историским догађајима и узроцима. То се у потпуности може заменити чињеницом да се догма садржи у Светом писму и Светом предању, у Божанском откривењу. А Божанско откривење у његовој Божанској пуноћи и чистоти чува Црква Христова, и оно је једини и јединствени извор догми. Стога су на Васељенским саборима санкционисане и формулисане догме неоспорно биле хришћанске догме и пре ових сабора, и за време сабора, у општем сазнању Цркве¹⁵ (*sensus communis Ecclesiae*), коме специјално православна црква придаје огроман значај, и баш зато су и санкционисане свечано, у даном моменту, на васељенским саборима. У Цркви су одувек постојале и постоје све вечне хришћанске истине уручене јој још у почетку самим Господом Христом и његовим апостолима, као опште, васељенско, апостолско вероучење.

Познато је да су на саборима санкционисане само оне истине које су оспоравали или погрешно објашњавали и тумачили разни јеретици. То не значи да су само те истине догме у Цркви, а све остале истине које нису оспораване и погрешно тумачене, па према томе нису саборски ни санкционисане, нису догме. У том случају извесни спољашњи догађај био би тај који би учинио „догмом” неку хришћанску истину. Догме су, понављамо, све богооткривене хришћанске истине вере, које Црква ревностно чува, проповеда и исповеда, објашњава и тумачи и захтева од својих чланова, од свих сутелесника Богочовечан-

¹⁴ Ср. Еф. 1, 23; 5, 23; 1, 18, 24.

¹⁵ Ср. Др. Јустин, Догматика Православне Цркве I, Београд 1932, 45. Гледишта грчких теолога, догматичара у вези с тим види у чланку истакнутог професора атинског Богословског факултета П. Брациотиса „Ἐννοια τοῦ δόγματος ἐν τῇ Ὀρθόδοξῳ Θεολογίᾳ”. Часопис „Θεολογία” Томо: ΚΗ: Ὀκτώβριος—Δεκέμβριος 1957, Τεύχος Δ: 509-516.

ског Тела Христовог, да их прихвате и остваре и мишљу и делом у свом животу, као неопходне за спасење, независно од тога да ли су исте свечано санкционисане на васељенским саборима или не. Јер Црква, као једини Богом одређени чувар и тумач Светог откривења, формулише у догмама и изражава садржину вере према потребама свог историског живота и развитка на два начина, и то: или непрестаним, сталним проповедањем, објашњавањем и тумачењем божанских догми, или, кад се указивала потреба, свечаним санкционисањем извесних од њих на саборима. И у једном и у другом случају једна те иста Црква, за коју св. Јован Златоусти каже да претставља *μυστήριον μέγα*,¹⁶ ауторитативно одређује и утврђује догме, на основу своје непогрешивости и руковођења Духом Светим, који у њој пребива и којим је испуњена занавек.

Свечано утврђене догме Црква је санкционисала у Никео-Цариградском Символу вере и у догматским одредбама, оросима (*ὅρος*) васељенских и оних помесних сабора, чије је учење признато као такво од Васељенског сабора. Све пак остале догме ревностно чува у разним писаним споменицима Светог предања, који изражавају опште црквено сазнање и осећање и њено васељенско сведочанство. Чува их пре свега у одлукама помесних сабора и списима светих отаца,¹⁷ чије једногласно мишљење је ауторитативно сведочанство о догматском учењу, које је одувек исповедала Црква и које је исто тако општеобавезно за све њене чланове, за све верне, као и оно што је саборски санкционисано, стога што је апсолутно потребно за њихово спасење.

Погрешно је, дакле, и неосновано и сасвим страно духу православља, — чија је карактерна особина да чува предање и завете светих отаца,¹⁸ — гледиште и мишљење да су у православној цркви *peccata*, догме, само „Тројица и учење Васељенских сабора о оваплоћењу”, а да су све остале истине вере које нису саборски санкционисане, као напр. учење о Цркви, о тајнама, о оправдању, о освећењу итд., *dubia*, *libertas*, *libertas*), којима сваки може веровати шта хоће и како хоће (in *dubia libertas*). Следбеници тог гледишта, свесно или несвесно, не осећају и не схватају основни значај који у Православној цркви, за разлику од римокатоличке, а нарочито од протестантизма, има васељенско сазнање и осећање Цркве, које Дух Свети држи у границама божанске непогрешности. Носилац и чувар тог васељенског сазнања и осећања Цркве је васцело тело Православне цркве, тј. клир и народ, а глас његов је јерархија.

¹⁶ Εἰς Ἐπιστ. ὁμλ. 20,4, MPG 62, 140.

¹⁷ Као што је познато и највећи православни догматичар Св. Јован Дамаскин дајући руководно начело за православне догматичаре, у предговору свог епохалног дела: »Тачно изложење православне вере«, и говорећи о својој улози и о свом задатку каже: »Ја нећу ништа своје говорити, него ћу укратко изложити оно што су рекли божји и мудри људи« (MPG 94, 533), а не само оно што је било утврђено и санкционисано на васељенским саборима.

¹⁸ Ср. Викентије Лерински, *Commonit.* 1, 2, MPL 50, 640. Ср. Св. Јована Дамаскина, MPG 94, 1297. »Ми не прекорачујемо вечне границе које поставише Оци наши, него држимо предања, као што их примисмо. Јер ако станемо кварити устројство Цркве ма и у најмањим стварима, оно ће се постепено разрушити цело«.

Zusammenfassung

Dr. STOJAN J. GOŠEVIĆ

DER BEGRIFF DES DOGMAS IN DER PRAWOSLAWEN KIRCHE

Der Termin „Dogma“ bezeichnet und umfasst nicht nur diejenigen von Gott offenbarten Wahrheiten des Glaubens, die von der Kirche sanktioniert und auf ökumenischen Kirchenversammlungen formuliert wurden, sondern alle göttlichen christlichen Wahrheiten des Glaubens, welche die Kirche, als gottmenschlicher Leib Christi, verkündigt und welchen sie, in ihrer gottweisen Einsicht, zu verschiedenen Zeiten ihres geschichtlichen Lebens, mit Rücksicht auf die Bedürfnisse ihrer Gläubigen, verschiedenen Ausdruck und verschiedene Deutung verleiht. Wesentlich also ist bei dem Begriff Dogma nicht die Sanktionierung und Formulierung durch die ökumenischen Kirchenversammlungen, denn die Dogmen waren in der Kirche immer Dogmen, sowohl während der Versammlungen als auch vor und nach diesen. Dem Dogma wird die Autorität nicht nur durch die Heilige Schrift, sondern vor allem durch die Kirche verliehen, durch die Kirche, die lebt und wirkt durch den Heiligen Geist und die der einzige von Gott bestimmte Hüter und Deuter der Heiligen Offenbarung ist, der unfehlbar und auf verschiedene Weisen die von Gott offenbarten ewigen Wahrheiten verkündigt.

Резюме

Др СТОЈАН ГОШЕВИЋ

ПОНЯТИЕ О ДОГМАТЕ В ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ

Термин „догма“ не означает и не обнимает собой только те богооткровенные истины веры, которые Церковь санкционировала и формулировала на Вселенских Соборах, но относится на все божественные христианские истины веры, которые Церковь, как богочеловеческое тело Христово, объявляет и которым, по своему богومудрому предведению, в разное время своей исторической жизни дает, в зависимости от потребностей своих верных, разные выражения и объяснения. Таким образом, существенным для понятия о догмате не является его санкционирование и формулирование Вселенскими Соборами, так как догматы в Церкви всегда были догматами, как во время соборов, так, равным образом, прежде и после них. Авторитет догматам дает не только Священное Писание, но, прежде всего, Церковь, которая живет и действует Духом Святым и которая является единственным Богом определенным хранителем и толкователем Священного Откровения, которая непогрешима и разными способами объявляет богооткровенные вечные истины.